

Klasičnemu zanimanju za pripadnike naroda, ki žive izven etničnega ozemlja, pa se pridružuje še poseben »znanstven« interes za naše izseljence, ki pa ga zanimajo le tisti emigranti, ki imajo pozitiven odnos do naše družbene stvarnosti. Zato ni čudno, da je še vedno temeljno delo o naših izseljencih v Ameriki knjiga J. M. Trunka, ki je izšla davnega 1912. leta v Celovcu.

Kadar Slovenci govorimo o izseljencih, mislimo običajno »dolarske«. Na tiste v Kanadi, Južni Ameriki, Avstraliji (močna ženska kolonija je bila včasih tudi v Aleksandriji), radi pozabljamo, za evropske (in sem spadajo tudi Slovenci v Porurju), mnogi niso niti slišali. Zato je prevod in objava disertacije Ericha Wernerja, od njene obrambe je preteklo že skoraj 30 let, za kar je poskrbela izseljenska matica, izvrstna poteza v več pogledih: vsebinskem, metodološkem, kot opozorilo vsem tistim, ki bi radi izseljence obravnavali izključno v literarnem smislu, kot subjekte ali objekte literarnega ustvarjanja.

Na rensko-rursko področje naj bi se, pretežno do prve svetovne vojne, izselilo od 40.000—70.000 naših ljudi. Prvi naj bi se naselili tja 1878. leta, glavnina pa v obdobjih 1885—1890 in 1900—1906. Prevladovali so kmetje, velik je bil tudi delež rudarjev. Avtor se vprašanj njihove naselitve, njihovega tamkajšnjega dela in življenja nasploh loteva s sociološkimi metodami. Zato je vsebina zelo brezosebna, za nekatere mogoče na nekaterih mestih celo suhoparna, po treznem premisleku pa pretresljiva. Avtorja ne zanimajo izseljenci kot posamezniki, ampak kot socialna in nacionalna kategorija na področju, ki so ga naselili. Do rezultatov, s katerimi nas seznanja, je prišel na podlagi vzorca 150 anketiranih oseb; uporabljeni so tudi nekateri viri in literatura, tudi slovenska, pogosto se zateka k primerjavam z izseljenci drugih narodov, zlasti s Poljaki, ki jih je bilo tam največ. Kot vzrok za izseljevanje Slovencev navaja krizo v železarstvu, viške delovne sile, socialne in politične probleme našega delavstva doma. Skoraj 90 % tistih, ki so odšli v Porurje, je našlo delo v rudnikih, mnogi so prišli tja že z določenimi izkušnjami. Avtorja še posebej zanima njihovo vključevanje v delo ter v novo okolje, zanimajo ga odnosi znotraj izseljencev kot tudi do tamkajšnjega domačega prebivalstva. Zaradi razmeroma visoke kulture in znanja jezika so se dokaj hitro integrirali z domačini in mnogi potomci in prvem ali drugem kolenu so utožili v nemški večini. V zvezi z njihovim političnim življenjem ugotavlja avtor, da so bili v nasprotju s Poljaki dokaj apolitični, njihova društva so bila v prvi vrsti kulturna, in narodna.

Omenili smo že, da je Erich Werner delal po socioloških metodah, empiričnih seveda. Zato so mnoge njegove trditve bogato dokumentirane. Seveda je treba priznati, da bi vključitev načina dela, kot ga imajo zgodovinarji in etnologi, delu zelo koristila, čeprav bistveno novih spoznanj verjetno ne bi bilo. Zato lahko Wernerjevo delo štejemo, kljub razmeroma skromnemu obsegu, v vrsto temeljnih del o našem izseljenstvu. Na koncu naj bo dovoljeno zapisati še občutke ob branju knjige. Izseljenstvo je žalostno poglavje naše zgodovine, toda to vemo, ko knjigo začnemo brati. V času, ko del neslovenskega časopisja kar tekmuje v odkrivanju negativnih lastnosti Slovencev in pripisuje posameznikom ali celoti grehe, ki so jih storili drugi, ko se žal v to kolono uvrščajo tudi nekateri zgodovinarji, je branje Wernerjeve knjige pravi balzam. Prav zato tudi ne bom omenjal nekaterih napak, ki bi jih le veljalo popraviti. Te namreč niso take in niti jih ni prvi zakrivil, da bi kazile nadvse prijetno hvalnico tistemu, kar nas je in kar nas bo obdržalo.

Stane Granda

M. Smiljana Kodrič - B. Natalija Palac, *Šolske sestre svetega Frančiška Kristusa Kralja*. Zgodovina-poslanstvo-življenje. Ljubljana : Teološka fakulteta, 1986. 255 strani. (Redovništvo na Slovenskem; 2)

Inštitut za zgodovino Cerkve pri ljubljanski Teološki fakulteti je poleg svoje osnovne publikacije *Acta Ecclesiastica Sloveniae* leta 1984 začel izdajati še drugo serijo publikacij: Redovništvo na Slovenskem. Kot druga knjiga v tej seriji je izšel pregled zgodovine kongregacije šolskih sester, ki so delovale najprej na slovenskem etničnem ozemlju, nato pa so svojo dejavnost razširile še na jugoslovansko ozemlje ter med naše izseljence v Egiptu, Severni in Južni Ameriki.

Publikacija ni samo pomemben vir za slovensko cerkveno zgodovino, pač pa presega njene okvire in vsebuje tudi dragocene podatke za proučevanje naše novejšje, predvsem šolske zgodovine in za zgodovino našega izseljenstva. Avtorici sta svoj pregled življenja in dela razdelili na smiselna poglavja, najprej predstavili nastanek svojega reda, ki je v absolutnem merilu še precej mlaj, saj je papež Gregor XVI. statute redovne skupnosti, katere prva hiša je nastala v Gradcu, potrdil leta 1842. Redovna skupnost šolskih sester se je razvila iz skupine učiteljic, ki so

pod vodstvom sester Amalije in Antonije Lempel v Gradcu vodile zasebno deklški šolo, bile pa so tudi članice svetnega III. reda sv. Frančiška, tako da so svojo redovno skupnost osnovala na frančiškanskih redovnih osnovah. Njihovo temeljno delovanje je bilo izobraževanje ženske mladine, predvsem zapuščenih in sirot, zamenjale pa niso tudi duhovnega in karitativnega delovanja, ki je pri nas po letu 1945 in po novem razvoju na šolskem področju v delovanju šolskih sester sploh postalo daleč prevladujoče.

Za delovanje šolskih sester na slovenskem ozemlju je bilo odločilno prizadevanje mariborskega škofa Maksimilijana Stepišnika, ki je dosegel, da so leta 1864 v Mariboru ustanovili podružnico matične graške kongregacije šolskih sester. Ta se je že leta 1869 osamosvojila in začela zavzeto delovati tudi na narodnostno mešanih področjih Primorske in Koroške, pri čemer si je že od vsega začetka prizadevala za uvajanje slovenskega jezika v svoje šolske ustanove in to v obdobju, ko to še zdaleč ni bilo nekaj povsem umevnega, in to v največji meri prav v mejnih, narodnostno mešanih slovenskih pokrajinah.

Omeniti velja tudi sodelovanje mariborske kongregacije šolskih sester z narodnoobrambno Družbo sv. Cirila in Metoda. To je bilo razvito zlasti za časa predsednikovanja Toma Zupana. Šolske sestre so tako prevzele pouk v šolskih ustanovah Družbe (v celoti ali delno), v otroških vrtcih CMD v Celju leta 1886, ki je bil sploh prva tovrstna ustanova Družbe (v pričujoči knjigi vloga CMD pri otroškem vrtcu v Celju ni omenjena), v Mariboru ter v osnovnih šolah Družbe v Trstu, Št. Rupertu pri Velikovcu in Muti, medtem ko je Družba podpirala njihovo slovensko zasebno osnovno šolo v Mariboru. Prav prisotnost šolskih sester kot učiteljic v ustanovah Družbe je bila eden od kamnov spotike družbinega liberalnega krila, ki je vodstvu očitalo, da s pretežno »liberalnim« denarjem Družbe vzdržuje redovnice, ki naj bi »stvari« ne koristile toliko kot svetni učitelji. Zaradi takih navzkrižij so šolske sestre zapustile Družbine šole v Trstu in na Muti.

Že v avstro-ogrskem obdobju so šolske sestre iz mariborskega centra odprle svoje postojanke v Dalmaciji, Bosni in Hercegovini, v Egiptu ter v Ameriki, podobno pa je bilo njihovo delovanje v času po prvi svetovni vojni, ko so spremenjene razmere z novimi državnimi tvorbami povzročile tudi novo upravno organizacijo. Šolske sestre so okrepile svojo dejavnost na ozemlju stare Jugoslavije, postavile mrežo svojih postojank med jugoslovanskimi izseljenci ter med domačini, zlasti Indijanci v Južni Ameriki s šolami in karitativnimi ustanovami za sirote, ostarele in podobno.

Čas druge svetovne vojne in obdobje po letu 1945 sta pomenila pomembno prelomnico v delovanju šolskih sester pri nas. Nacistični okupatorji so sestre pregnali iz Štajerske, tudi iz njihove matične hiše v Mariboru, tako da so ob podpori najvišjih cerkvenih oblasti sedež kongregacije premestile v Rim. Po vojni so v duhu nove šolske zakonodaje izgubile svoje šole na jugoslovanskem ozemlju in se zdaj posvečajo střežbi bolnikov ter ostarelih, vodenju gospodinjstev po samostanih in župniščih ter katehetskemu delu, medtem ko na šolskem področju še vedno delujejo zlasti v Severni in Južni Ameriki.

Avtorici M. Kodrič in B. Palac sta svoje delo napisali na podlagi skrbnih raziskav arhivskega gradiva, lastnega in tistega v za to pristojnih ustanovah, ter obstoječe literature. Svojo knjigo sta razdelili na dva osnovna dela — prikaz temeljnih črt razvoja kongregacije po posameznih zgodovinskih obdobjih od začetkov dela sester v Mariboru do našega časa, s predstavitvijo vseh oblik njihovega delovanja in oblikovanja ter razčlenjen prikaz njihovega vzgojnega in izobraževalnega dela, razvoja šolstva po provincah, karitativno-socialnega ter znanstveno-socialnega delovanja, vsako poglavje po posameznih provincah in postojankah. Opisan je razvoj velikega števila postojank, prikazanih s tabelami in fotografijami ter podatki. Pri tem nekoliko moti občasno podvajanje podatkov o določeni postojanki v prvem in drugem delu knjige, prav tako pa bi bilo ob taki množici krajev zelo dobrodošlo krajevno kazalo, ki bi zelo izboljšalo preglednost dela. Zbrane podatke dopolnjuje dodatek, v katerem so objavljene nekatere za zgodovinski razvoj mariborske kongregacije šolskih sester temeljne listine.

Ob drugem zvezku Redovništva na Slovenskem, ki ni samo dragocen prispevek k slovenski cerkveni zgodovini, pač pa prav tako, kot že rečeno, koristna obogatitev našega znanja s področja šolske zgodovine in zgodovine našega izseljenštva ter še kakih drugih zgodovinskih področij, si pač želimo še novih, podobnih zgodovinskih pregledov. Izdajatelj obeh serij publikacij pa bi zaželeli, da čimprej premagajo temne oblake finančne narave, ki resno grozijo njuni bodočnosti. Prekinitev izhajanja revij *Acta Ecclesiastica Sloveniae* ter Redovništvo na Slovenskem bi namreč ne osiromašila zgolj slovenske cerkvene zgodovine, pač pa našo celotno zgodovinsko vedo.